МОНІТОРИНГ КОНФРОНТАЦІЇ ТА НАСИЛЬСТВА УЛЬТРАПРАВИХ В УКРАЇНІ: 15.10.18 – 15.05.19

Київ, 2019

Конфронтації та насильство ультраправих: результати моніторингу 15 жовтня 2018 – 15 травня 2019

Майже рік тому, після вбивства ультраправою групою «Твереза зла молодь» рома Давида Попа, міністр внутрішніх справ Арсен Аваков заявив, що правоохоронні органи приділяють «багато уваги неонацистським організаціям. У суспільстві має бути атмосфера, коли бути прихильником таких рухів – нецікаво, не круто та невигідно». Тоді він пропонував заборонити неонацистам в'їжджати у ЄС. Однак такі категоричні заяви залишилися лише заявами, а в березні 2019 р. стало відомо, що у рамках судового процесу щодо вбивства обвинувачення вже не наполягає на статті, пов'язаній з расовою дискримінацією.

Вбивство Давида Попа є далеко не єдиним випадком, коли ультраправі угрупування використовують насильство на вулицях України. Увага до цього випадку, безперечно, пов'язана з трагічними наслідками, але і вона поступово розсіюється. Та насильство та конфронтаційні дії з боку ультраправих не зникають. Представники ультраправих організацій проходять підозрюваними мінімум у ще одному випадку вбивства – Катерини Гандзюк. Окрім цього, є багато випадків, коли обійшлося без жертв. Як і без покараних винних.

Починаючи з 15 жовтня 2018 р. ГО «Інститут Республіка» за підтримки Rosa Luxemburg Stiftung в Україні у рамках проекту «Територія насильства» **збирає та систематизує дані про вуличне насильство та конфронтацію з боку ультраправих** груп, партій, організацій та громадян. Дані збираються на основі моніторингу повідомлень національних, макрорегіональних, активістських сайтів та соціальних медіа. Ці дані дозволяють оцінити масштаби проблеми, вказати на найбільш активних ультраправих акторів та зрозуміти, хто найчастіше є жертвою їхньої вуличної активності.

Випадки конфронтації/насильства з боку ультраправих

За півроку, між 15 жовтня 2018 р. та 15 травня 2019 р., моніторинг зафіксував 95 випадків конфронтації/насильства з боку ультраправих, 39 з них мали характер конфронтації, а 56 включали елементи насильства проти майна чи людей. Так у період з 14 по 31 жовтня відбулося 15 випадків (4 конфронтаційних та 11 з елементами насильства). У листопаді відбулося 23 випадки (11 конфронтаційних та 12 з елементами насильства). У грудні відбулося 14 випадків (7 конфронтаційних та 7 з елементами насильства). Протягом першого місяця 2019 р. сталося 6 випадків (4 конфронтаційних та 2 з елементами насильства). У лютому моніторинг зафіксував 17 випадків (з яких 8 конфронтаційних та 9 з елементами насильства). У березні трапилося 10 випадків (2 конфронтаційних і 8 насильницьких). У квітні – 2 випадки (обидва насильницькі). А між 1 та 15 травня – 8 випадків (3 конфронтаційні та 5 насильницьких).

З динаміки видно, що рівень ультраправого насильства зменшився після виборів. Власне, тиждень після виборів був першим, коли не було зафіксовано жодного випадку насильства/конфронтації з боку ультраправих. За **півроку моніторингу було всього п'ять тижнів, коли не повідомлялося про жоден випадок ультраправого насильства** – за 24 тижні до виборів таких «спокійних» тижнів було всього три, а за 7 тижнів після виборів їх було вже два. У середньому ж протягом півроку щотижня повідомлялося про один випадок конфронтації та два випадки насильства з боку ультраправих.

Динаміка кількості випадків насильства

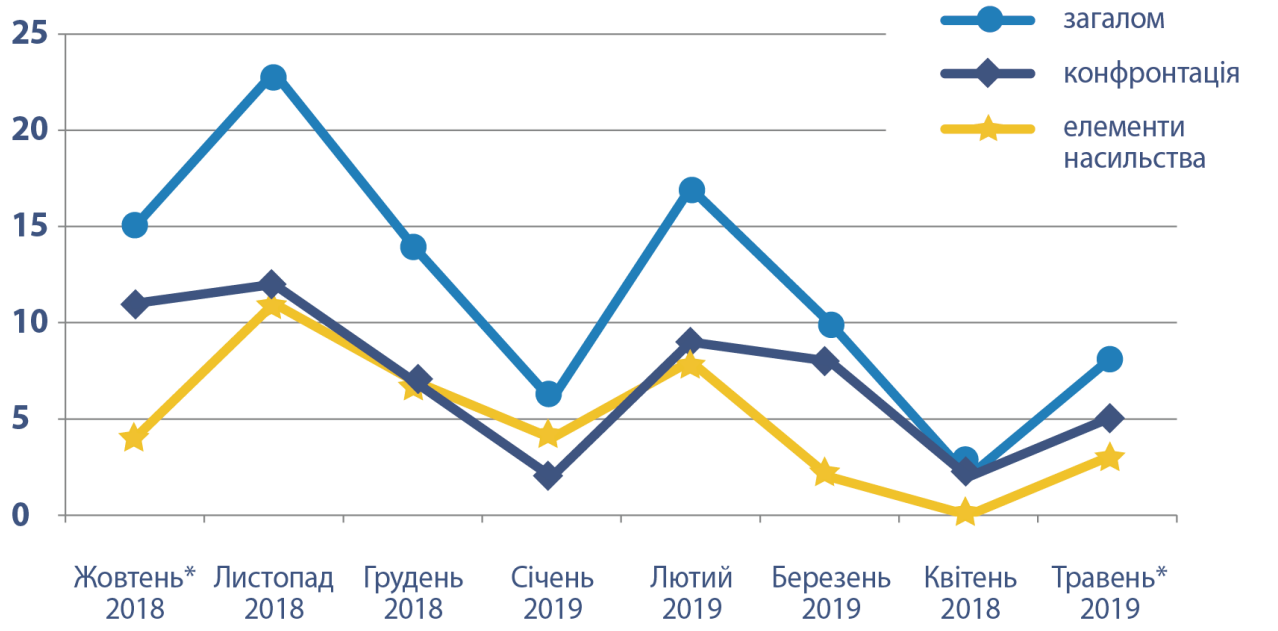

* - спостереження за половину місяця

INSTITUTE RESPUBLICA ROSA LUXEMBURG STIFTUNG В УКРАЇНІ

Конфронтація та насильство ультраправих: результати моніторингу, 15.10.2018 – 15.05.2019

Більшість випадків ультраправого насильства/конфронтації трапилися у **Києві** (38 випадків), **Львові** (8 випадків), **Харкові** (8 випадків), **Дніпрі** (7 випадків), **Херсоні** (4 випадки), **Одесі** (3 випадки), **Кривому Розі** (3 випадки) та **Кременчуці** (3 випадки), **Житомирі** (3 випадки). У інших населених пунктах було зафіксовано менше трьох випадків ультраправого насильства/конфронтації.

Найбільш видимими ультраправими акторами, які брали участь у конфронтації/насильстві були С14 та «Національний корпус». С14 були помічені у 36 зафіксованих випадках, у тому числі у 21 випадку насильницького характеру (з них 6 випадків насильства проти людей).

Регіональний розподіл випадків насильства/конфронтації

Найбільш видимі актори

	C14	Національний корпус	Традиція і порядок	Невідомий патріот	Національні дружини
зафіксовано випадків	36	19	7	5	5
з них насильницьких	21	13	4	3	3
насильство проти людей	6	8	4	2	2

Серед ідентифікованих акторів також **«Братство»** (4 випадки), **«Катехон»** та **«Сокіл»** (по 3 випадки)

«Національний корпус» виступав актором у 19 зафіксованих випадках: 13 випадках насильства (з них 8 випадків – проти людей). Іншими помітними ідентифікованими акторами були: «Традиція і порядок» (7 випадків, з них 4 випадки насильства проти людей), «Невідомий патріот» (5 випадків, 3 з яких мали елементи насильства, 2 з них проти людей), «Національні дружини» (5 випадків, з них 3 з елементами насильства, 2 з яких проти людей), «Братство» (4 випадки, 3 з елементами насильства, всі проти людей), «Катехон» (3 випадки, всі з елементами насильства, всі проти людей), «Сокіл» (3 випадки, 2 з елементами насильства, 1 з них – проти людей). Решта ідентифікованих акторів брали участь у менш як трьох випадках конфронтації/насильства.

Трохи менше, ніж у половині випадків, **ультраправе насильство було направлене проти майна** (27 випадків), а в більшості випадків (29) **насильство скеровувалося проти людей,** що призвело до **травм мінімум у 23 випадках.** За цей період насильницькі дії ультраправих були направлені проти: представни_ць та прихильни_ць політиків і політичних партій (8 випадків), феміністичних/ЛГБТ-активіст_ок (4 випадки), представниць етнічних меншин (2 випадки), журналісток (1 випадок). Протягом періоду моніторингу **ультраправе насильство проти майна** (яке не супроводжувалося насильством проти людей) включало напади на: компанії та дрібний бізнес (7 випадків), радянські пам'ятники (6 випадків), офіси політиків та політичних партій (5 випадків), російські посольства (2 випадки), церкви (2 випадки), державні інституції (2 випадки), художні виставки (2 випадки), майно ромів (1 випадок) та майно адвоката (1 випадок). Протягом цього періоду **конфронтаційні вуличні дії ультраправих**, серед іншого, були направлені проти політичних партій чи політиків (9 випадків), бізнесу (5 випадків), державних інституцій (4 випадки), журналіст_ок чи ЗМІ (3 випадки), художніх виставок (3 випадки), феміністичних або ЛГБТ-активіст_ок (3 випадки), релігійних установ (2 випадки), медичних установ (2 випадки).

Об'єкти насильства/конфронтації: майно

Ультраправе насильство проти майна (кількість випадків):

INSTITUTE RESPUBLICA ROSA LUXEMBURG STIFTUNG В УКРАЇНІ **Конфронтація та насильство ультраправих**: результати моніторингу, 15.10.2018 – 15.05.2019

Значна частина випадків вуличної конфронтації/насильства була спрямована проти політиків чи політичних партій, зокрема, **у контексті електоральних перегонів**. Так, приблизно **30 грудня 2019 р. у Кременчуці** С14 напали на приймальню «Опозиційного блоку», розбивши вивіску та обписавши стіни. **1 лютого в Бердянську** представники «Національного корпусу» намагалися зірвати зустріч кандидата в президенти Олександра Вілкула («Опозиційний блок») з виборця-

Об'єкти насильства/конфронтації

Конфронтаційні вуличні дії вчинялись проти (кількість випадків):

ми та облили його зеленкою, звинувачуючи у проросійських поглядах.

У результаті нападу політик отримав опіки очей. Того ж дня в селищі міського типу **Мангуш** на Донеччині ймовірно Цивільний корпус «Азов» заблокував приміщення, у якому мала відбутися зустріч з Вілкулом. **7 лютого в Черкасах** ймовірно «Національний корпус» спиляв бігборд із передвиборчою рекламою Вілкула – відеозапис процесу з'явився у соціальних мережах «Національного корпусу». **21 лютого в Дніпрі** С14 зірвали засідання виборчої комісії, протестуючи проти призначення голови комісії, якого С14 звинувачували у сепаратизмі.

9 лютого 2019 р. у Києві ультраправі з С14, «Традиції і порядку» та «Невідомого патріота» разом із іншими активістами пікетували з'їзд кандидатки у президенти Юлії Тимошенко, вимагаючи покарати винних у вбивстві Катерини Гандзюк. Через використання масок та наявність газових балончиків, виявлених при огляді речей протестувальників, поліція затримала та доставила до відділку більше десятка ультраправих. При обшуку у відділку в них також виявили ножі та травматичні пістолети. За словами поліції, згодом група ультраправих прийшла під відділок та намагалася його захопити, маючи при собі газові балончики, кастети, ножі та пістолети. У результаті було затримано ще кілька десятків нападників. Під час бійки постраждало мінімум семеро осіб, серед яких троє представників поліції. Були порушені три кримінальні справи за напад на відділок, а також справа за перевищення службових повноважень представником поліції. Наскільки відомо, всіх ультраправих згодом відпустили, а чотирьох із них оголосили у розшук.

Насильство та конфронтація з боку ультраправих у контексті електоральних перегонів були направлені не лише проти опозиційних кандидатів. Так, **9 березня у Києві та Черкасах** «Національний корпус» та «Національні дружини» влаштовували бійки з поліцією, намагаючись зірвати зустрічі кандидата в президенти Петра Порошенка. У Черкасах у результаті бійки було травмовано 22 правоохоронців. **16 березня** «Національний корпус» намагався зірвати проведення зустрічі Порошенка з виборцями у **Полтаві**. У результаті сутички постраждала одна людина. **19 березня** «Національний корпус» та «Національні дружини» влаштували бійку на зустрічі Порошенка в **Івано-Франківську**. У результаті сутички постраждала одна людина. **14 травня**, вже після виборів, сутички сталися у **Києві** під Конституційним судом – між «Свободою» і «На-

ціональним корпусом», з одного боку, та прихильниками Порошенка – з іншого.

У контексті створення Помісної Православної церкви України **відбулася низка нападів на храми** Православної церкви Московського патріархату, частина з них – за участі ультраправих. **28 листопада 2018 р. в Рівному** ймовірно ультраправі обмалювали церкву надписами «Агенти ФСБ». **14 січня 2019 р. в Львові** представники С14 розмалювали ворота церкви Московського патріархату, залишивши надписи «ФСБ – геть зі Львова!». **15 лютого 2019 р. в Кривому Розі** ймовірно ультраправі (на стінах були помічені графіті «1488») підпалили дві церкви Московського патріархату.

До конфронтації та насильства ультраправі вдавалися і під час святкових заходів 1 та 9 травня, хоча рівень конфронтації та насильства був суттєво менший, ніж у попередні роки. Так, **1 травня 2019 р. у Харкові** під час заходів до Дня праці представники організації «Світанок» облили зеленкою Павла Тищенка, лідера організації «Трудова Харківщина». Поліція нікого не затримала. **9 травня 2019 р. Харкові** ультраправі вчинили бійку з учасниками святкування та використали сльозогінний газ.

Окрім реакцій на поточні соціально-політичні процеси, ультраправі вдавалися і до насильства/конфронтації також проти своїх «традиційних» жертв. Не обійшлося, зокрема, без **нападів на ґрунті расової та етнічної ненависті**. Так, приблизно **30 жовтня 2018 р. в Ужгороді** «Карпатська Січ» і організація «Об'єднані війною» напали на мігранта, власника дрібного бізнесу (ларьок продажу шаурми) через попередній конфлікт із ним. Обґрунтовуючи напад у своїх соціальних медіа, праві вживали ксенофобську антимігрантську риторику. **23 жовтня 2018 р. в Києві** С14 разом з поліцією та «Муніципальною вартою Києва» провели виселення ромів з місця їхнього тимчасового проживання поблизу центрального залізничного вокзалу. **25 березня в Івано-Франківську** «більше десятка невідомих осіб молодого віку, одягнені у темний одяг», ймовірно ультраправі, напали на місце тимчасового проживання ромів та закидали житло пляшками з запалювальною сумішшю.

Також за півроку моніторингу ультраправі продовжували застосовувати дії насильницького і конфронтаційного характеру проти **феміністичної/ЛГБТ-спільноти**. Так, **18 листопада 2018 р. в Києві** С14, «Традиція і порядок», «Правий сектор», «Братство», «Національний корпус», «Карпатська Січ» і «Катехон» здійснили напад на марш пам'яті трансгендерних людей. У результаті постраждало мінімум п'ятеро людей, серед них журналіст_ки. **20 листопада 2018 р. в Харкові** «Традиція і порядок» увірвалися до приміщення «PrideHub», щоб перешкодити проведенню заходу місцевої ЛГБТ-спільноти. **5 грудня 2018 р. в Рівному** «Братство» та «Національний корпус» увірвалися до приміщення та завадили проведенню заходу на гендерну тематику. **9 лютого 2019 р. в Києві** захід за участі Уповноваженої Верховної ради з питань гендерної рівності намагалися зірвати представники організації «Невідомий патріот». **8 березня 2019 р. в Києві** «Традиція і порядок», «Сокіл», «Братство» та «Катехон» проводили протест проти феміністичного маршу, згодом напавши на учасни_ць та поламавши транспаранти. У результаті було затримано троє нападників. **11 квітня 2019 р. в Києві** «Братство», «Катехон», «Сестринство святої Ольги» та «Традиція і порядок» намагалися зірвати проведення Міжнародної лесбійської конференції. Ультраправі використовували сльозогінний газ, від нападу постраждало 10 людей. **15 травня 2019 р. у Запоріжжі** С14 та «Національний корпус» напали із зеленкою на учасни_ць акції ЛГБТ-спільноти «Сто кроків гордості».

Протягом півроку моніторинг також зафіксував випадки, коли ультраправі намагалися **цензурувати мистецтво**, серед іншого вдаючись до конфронтації та насильства. **23 січня 2019 р. в Києві** С14 прийшли до київської Академії мистецтв, вимагаючи відрахування Спартака Хачанова, звинувачуючи його у нарузі над українською армією та сепаратизмі. Студентові довелося закритися в приміщенні, щоб уникнути конфронтації; згодом він покинув країну. **17 лютого 2019 р. в Києві** Юрій Павленко «Хорт» із «Соціал-націоналістичної асамблеї» порізав ножем портрети Тараса Шевченка українського художника Олександра Грєхова, які виставлялися у на станції

метро Тараса Шевченка. Згодом з'явилися повідомлення, що виставку скасували у **Львові** та **Житомирі** через тиск та погрози з боку ультраправих.

Вдавалися ультраправі й до тиску на засоби масової інформації та журналіст_ок. Так, **21 листопада 2018 р. в Харкові** представники «Фрайкору» штовхали журналіст_ок каналу «NewsOne», звинувачуючи їх у «пропаганді сепаратизму». **21 грудня 2018 р. у Львові** «Національний корпус», «Розвиток громади» та «Українська спілка учасників АТО» увірвалися у приміщення «Zaxid.net» та перешкоджали роботі медіа, обурюючись журналістським розслідуванням про махінації з виділенням землі учасникам АТО.

Також ультраправі чинили **тиск на адвоката** Валентина Рибіна, який уже раніше мав сутички з С14 через своїх клієнтів В'ячеслава Пивоваренка, який є підозрюваним у замаху на журналіста Аркадія Бабченка, Володимира Рубана, якого звинувачують у підготовці терактів та державній зраді, та низки інших фігурантів гучних справ про державну зраду. **24 грудня 2018 р. в Києві** ймовірно ультраправі (С14 «святкувало» цю подію у своїх соціальних медіа) спалили машину адвоката.

Звинувачення у «сепаратизмі» чи «проросійських поглядах» також часто виступало виправданням **нападів ультраправих на бізнес**. Так, приблизно **19 жовтня 2018 р. в Києві** С14 напали на відділення російського «Сбербанку», закидавши його коктейлями Молотова. **28 жовтня 2018 р. в Києві** «Сокіл» блокував роботу заправки, обписав її графіті та ображав клієнт_ок через те, що заправка належить Віктору Медведчуку, якого ультраправі звинувачують у проросійських поглядах. У ніч на **28 листопада 2018 р. у Львові** ймовірно ультраправі здійснили підпал двох відділень «Альфа-банку», який належить російському олігарху. **10 грудня 2018 р. у Львові** С14 обмалювали відділення «Альфа-банку» та розбили двері.

Деякі випадки ультраправого насильства проти людей, під час яких були постраждалі, взагалі не потрапляли в ЗМІ, і дізнатися про них було можливо лише з ультраправих соціальних мереж. Наприклад, близько **6 листопада 2018 р. в Києві** С14 «затримали» громадянина, звинувачуючи у крадіжці. Приблизно **21 грудня 2018 р. в Одесі** С14 побили двох підлітків через відео, де ті «знущаються» над гімном. С14 обґрунтовувало свої дії тим, що на відео підлітки «вигукували фрази, пов'язані з «руським міром»». Приблизно **27 грудня 2018 р. в Кривому Розі** С14 побили чоловіка, над яким триває суд за «наругу» над прапором. Обґрунтовуючи напад, С14 назвали постраждалого «ватніком». Близько **10 лютого 2019 р. в Києві** представники «Автономного национал-социалистического общества» побили чоловіка, звинувачуючи його у «негідній поведінці» та називаючи «недолюдиною».

Ультраправі партії, організації та групи в Україні є реальною загрозою, адже у своїй вуличній політиці вони часто використовують далеко не мирні акції, вдаючись до насильства. Використовуючи риторику про «проросійські погляди», «підтримку сепаратизму», «загрозу нації», ультраправі користуються бездіяльністю правоохоронних органів і чинять (у тому числі фізичний) тиск на опонентів та тих, кого визначають своїми «ворогами». Їхнє насильство тісно вплетене в наявні суспільно-політичні конфлікти, які останніх півроку продовжувалися чи розгорталися довкола виборів, релігії, політики пам'яті. Поза загальними конфліктними процесами, ультраправі вдаються до «традиційного» насильства проти представни_ць ЛГБТ та феміністок, етнічних меншин. Своєю вуличною політикою конфронтації та насильства ультраправі порушують права людей на безпеку, свободу слова, совісті та переконань. І хоча їхня конфронтаційна та насильницька активність суттєво зменшилася після виборів, немає жодних гарантій, що за умов подальшої безкарності активність ультраправих знову не почне зростати, розгортаючись довкола поточних та нових суспільно-політичних протистоянь, загострюючи їх та зменшуючи шанси на цивілізований діалог у суспільстві.

З додатковими питаннями звертайтесь за контактами:
volodymyr.chemerys1@gmail.com; 050-380-62-68
Володимир Чемерис, правозахисник, голова правління Інституту «Республіка»
Більше про Інститут «Республіка» читайте тут: inrespublica.org.ua